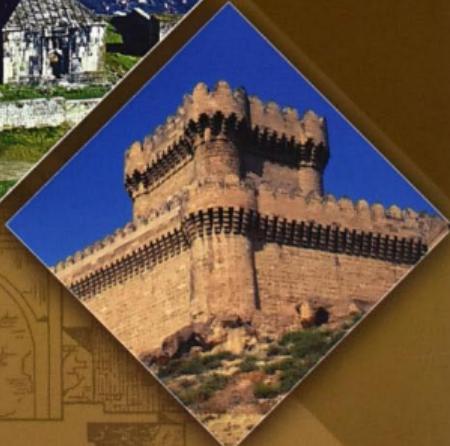
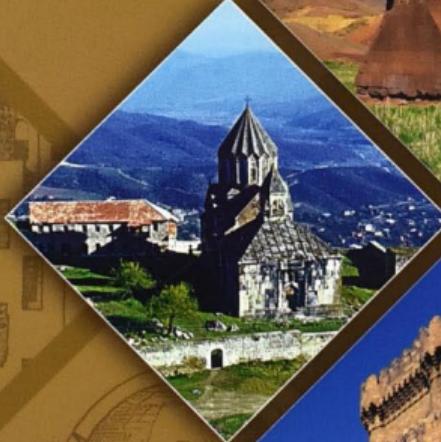
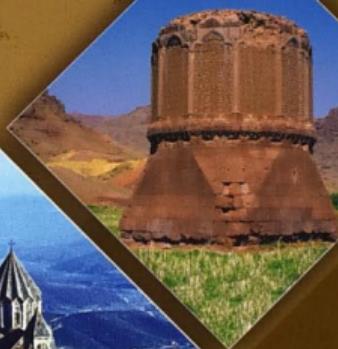

AZƏRBAYCAN MEMARLIQ TARİXİ
ИСТОРИЯ АРХИТЕКТУРЫ АЗЕРБАЙДЖАНА

ORTA ƏSRLƏR MEMARLIĞI (VIII-XIV ƏSRLƏR)

АРХИТЕКТУРА СРЕДНИХ ВЕКОВ (VIII-XIV ВВ.)

0 1 2 3 4m

0 1 2 3 4m

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ MEMARLAR İTTİFAQI
СОЮЗ АРХИТЕКТОРОВ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Layihənin rəhbəri: Elbay Qasımzadə

Elmi redaktor: Məmmədova Gülcəhrə Hüseyn qızı
Azərbaycanın Əməkdar memar, ŞOBMA-nın həqiqi üzvü və Beynəlxalq Mühəndislik Akademiyasının (BMA) akademiki,
memarlıq doktoru, professor

Müəlliflər: Məmmədova Gülcəhrə Hüseyn qızı
Azərbaycanın Əməkdar memar, ŞOBMA-nın həqiqi üzvü və Beynəlxalq Mühəndislik Akademiyasının (BMA) akademiki,
memarlıq doktoru, professor

Məmmədova Zahidə Gülməmməd qızı
Azərbaycanın Əməkdar memar, memarlıq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Tərcümə: AVRASIYA Tərcümə Mərkəzi

G.H.Məmmədova, Z.G.Məmmədova. Azərbaycan memarlıq tarixi. Orta əsrlər memarlığı (VIII-XIV əsrlər), II cild.
Bakı, "Şəhər-Qərib" Nəşriyyat Evi, 2013, 316 səh.

© Azərbaycan Respublikası Memarlar İttifaqı, 2013
© "Şəhər-Qərib" Nəşriyyat Evi, 2013

Rukovoditel' proyekta: Əlbay Kasim-zade

Nauchnyj redaktor: Məmmədova Gülcəhrə Guseyn qızı
Заслуженный архитектор Азербайджана, действительный член МААСВ,
академик Междисциплинарной Инженерной Академии, доктор архитектуры, профессор

Avtory: Məmmədova Gülcəhrə Guseyn qızı
Заслуженный архитектор Азербайджана, действительный член МААСВ,
академик Междисциплинарной Инженерной Академии, доктор архитектуры, профессор

Məmmədova Zahidə Gülməmməd qızı
Заслуженный архитектор Азербайджана. Доктор философии по архитектуре, доцент

Perевod: Perevodchichnyj Centry AVRASIYA

G.G.Mamedova, Z.G.Mamedova. Istorija arhitektury Azerbaydzhana. Arhitektura srednih vekov (VIII-XIV na), II tom.
Bakı, Izdatel'skij Dom "Şəhər-Qərib", 2013, 316 str.

© Coko Arxitektorov Amerbaidzhaneskoy Respubliky, 2013
© İdätel'skij Dom "Şəhər-Qərib", 2013

ISBN 978-9952-32-020-6
978-9952-404-96-8

www.eastwest.az
www.fb.com/eastwest.az

AzF-280304

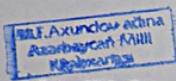
Gülcəhrə Məmmədova, Zahidə Məmmədova

ORTA ƏSRLƏR MEMARLIĞI (VIII-XIV ƏSRLƏR)

Гюльчохра Мамедова, Захида Мамедова

АРХИТЕКТУРА СРЕДНИХ ВЕКОВ (VIII-XIV ВВ.)

Bakı – 2013 – Bakı

İKİNCİ CİLD / ВТОРОЙ ТОМ

bu regionun xatira memarlığına yöneldici təsir göstərməsi ilə bağlıdır (54).

Məlumdur ki, qülləvari türbələr, tək-tək hallardan fərqli olaraq, yeraltı sardabə və onun üstündə ucanın üs kameradən – qüllədən ibarətdir. Türbələrin bu asas xarakteristikası – ikiqatlı quruluşu hamim tikililərin soykökünə aydınlaşdırılmışdır. Bu asas olmalıdır.

Qülləvari türbələrin intensiv formalşma prosesi Salıçular dövründə getmiş, ordu XI-XII asrlarda bitkin quruluş kompozisiyası olaraq geniş arazidə dayanmış memarlıq tipinə qeyrihlidir. Elə buna görə də müsəs Avropanı alımları onları çox vaxt Salıçular türbələri adlandırdılar (54).

Xatira tikililəri daha çox Azərbaycanın conub regionlarında qorunub saxlanılmışdır. Xələnlər dövlətinin iqtişası, siyasi və mədəni mərkəzlərinin qurulmasıyla bəlgələrin inşaatçılığı da mərkəzi oldular. İnşaatın asas həcmiñin conubə köçürülməsi bu bölgələrin inşa ustalırinın da axınına sabab olmuşdur. Bu vəziyyət asas inşaat materialı kərpic olan bölgələrdən daq üzər inşa texnikasının üsullarının yayılmasına şərait yaratmışdır. Bəzi tikililərinin daşdan, bir qisminin isə kərpicdan işlənmiş olğudlu komplekslər yaradı (Babı kəndində kompleks). Daşdan işlənmiş türbələrdən əvvəllər kərpicdən tikilmiş türbələrdəki motivlər və mövzularda müəracət olunan (Aşağı Veyssali kəndində Mir Əli türbəsi) (85).

XIV asır türbələri arasında an geniş yayılan yənə da qülləvari türbələr iddi. Qülləvari türbələrin memarlığında dayışıklıklar takca yeni inşaat materialından – üzümüş rəngli kərpicdən istifadə olunmasından deyil, eyni zamanda dövrün badid tətləblərinin dayışməsindən irolı golirdi. Əvvəlki dövrlərin memarlıq mövzulunuñ inkişaf ardıcılığına izleyərək, Barda, Qarabağlar, Marağə, Salmas və Xıvən türbələrinin Azərbaycan memarlığının inkişafının yeni dövrünü xarakterizə etdiyi nəzərə çarpır (1).

XII-XV asır türbələrində, əvvəllərdə olduğu kimi, islamdan avvalki dirlərə mənşət mərasim təkiliyində ananalar nəzərə çarpır. Monumental xatira tikililəri adətin islamın XIII asərdə feodal varişlərin tərəfindən genis qəbul edildiyi mazarlarda inşa olundurdu. İnteryerlərin memarlığı və plan həlli bu türbələrin ilk zamanlar islam dininin tətləblərindən asılı olmayıraq.

İsследovately iсламской архитектуры выдвигали различные предположения относительно генетических корней пространственно-конструктивного и архитектурно-художественного решения башенных мавзолеев. Наиболее широко распространенным и обоснованным всеми доказательством научного предположения о корнях, к которым исходит башенные мавзолеи, является то, что этот архитектурный тип имеет тюркское происхождение. В целом, понятие мавзолеев противоречит исламскому ученению и широкое распространение строительства мавзолеев в исламских странах, в первую очередь, связано с направляющим воздействием древних тюркских традиций на мемориальную архитектуру этого региона. Как известно, башенные мавзолеи, за исключением единичных случаев, состоят из подземного склепа и возвышающейся над ним верхней камеры – башни. Эта основная характеристика мавзолеев – двухъярусная структура – должна браться за основание при изучении происхождения этих строений. Интенсивный процесс формирования башенных мавзолеев, продолжавшийся в период сельджуков, обрел законченную композицию в XI-XII веках и, таким образом, превратился в устойчивый архитектурный тип на обширной территории. Именно поэтому современные европейские учёные часто называют их сельджукскими мавзолеями (54).

Мемориальные сооружения больше всего сохранились в южных регионах Азербайджана. Эти регионы, превратившиеся в экономические, политические и культурные центры государства Ильханидов, стали также центрами строительства. Смещение основного объема строительства на юг обусловило поток строительных мастеров в эти регионы. Такая ситуация создала условия для распространения приемов техники работы по камню в регионах, где основным строительным материалом являлся кирпич. Возникли комплексы, часть которых была построена из камня, другая часть – из кирпича (комплекс в селе Бабы). В мавзолеях, воздвигнутых из камня, стали применяться мотивы и темы, некогда используемые в более древних кирпичных мавзолеях (мавзолей Мир Али в селе Ашатлы Вейсали) (85).

tikildiyindən xəbər verirdi. Dini mərasimlər üçün olnar dəhə sonraları uğurlanmışdır. Azərbaycan arazisindəki bir sıra türbələrin plan həllində xristian və ondan avvalki dirlərə mənşə elementləri ballılaşır. Məraqlıdır ki, yetkin orda əslənlər islam türbələrinin memarlığında da xacarı plan özüne yet tapır. Məsolon, XIV asır Barda, XIII asır Şərafan, XIV asır Aşağı Veyssali, XIV asır Xaçın Dərbəti və digər türbələrin alt kameralarının-sardabalarının və bəzilərin qatın planı xacarı şəkildə həll olunmuşdur (şək.103, 105, 108, 115). Yalnız sardabaların deyil, eyni zamanda xərci haçlarında da xacarı formaya müəracət olunan türbələrin sırasına XIV-XV asır Şakir Ağa türbəsi yaxşı nümunədir. Səcdagoh şərədə yerləşdiyindən bu qolə uzunuzmə olan xristian kilsələrinin plan kompozisiyalarından fərqli olaraq, islam türbələrinin plan həllində barabarlıqla xacarı istifadə olunmuşdur (85).

Məscid memarlığında olduğu kimi, xatira tikililərinin inşasında da memarlıq məktəbləri özünlənməxus yet tutmuşdur. Bu məktəblərin formalşmasında, yuxarıda qeyd olunduğu kimi, Azərbaycanın böyük regionlarına məsul inşaat materialları, inşa texniki və tıslub tarzı asas aparcı xətti təşkil edir (85).

Yusif Küseyyi oğlu türbəsi Naxçıvan şəhərində yerləşən, Naxçıvan memarlıq məktəbinin və əməkmilliklə Azərbaycan memarlığının an böyük nümayəndələrindən biri olan memar Əcəmi Naxçıvanının asarı olan tarixi memarlıq abidəsidir.

Türbə ikiqatlı olub, hər iki qatı planda səkkizbucaqlı formada gedir. Sardabə yerində yerləşdiyindən türbə bayırda birqat qılı kimi görünür. Yusif Küseyyi oğlu türbəsi ilə baxışdan haçınçılıq handası tamamilə, nisbatlarının incəliyi və harmonik gözəlliyi ilə yadda qalır (şək.75-76).

Sardabə yəsti günbəzə örtüldür. Üst qüllədə isə səkkizbucaqlının ham içarı, ham da bayır səthlərində dayaz çatma tağclar (çörədə çatma, bayırda düzbucaqlı) verilmiş, daxili məkan sferonik, bayır prizmatik ham isə səkkizbucaqlı uca piramidavalı günbəzə örtülmüşdür. Bütün türbə bısmış kərpicdən tikilib, yüksək tikinti texniki ilə seçilir.

Türbənin üst kameranın döşəməsində düzüldilmiş səkkizbucaqlı desik, onun altında yerləşən sardabəyə açılır. Sardabənin damu mü-

Среди наиболее распространенных в XIV веке мемориальных соружий все еще были бащенные мавзолеи. Изменения в архитектуре бащеных мавзолеев касались не только появления нового строительного материала – глазурованного цветного кирпича, но также были обусловлены сменой художественных требований времени. При наблюдении за последовательностью развития архитектурных тематик предыдущих периодов становится ясно, что мавзолеи в Барде, Гарабаглар, Мараге, Салмасе и Хирве характеризуют новый период развития азербайджанской архитектуры (1).

В мавзолеях XII-XV веков, как это встречалось и раньше, заметны традиции, свойственные храмам доисламских религий. Монументальные мемориальные сооружения, как правило, водились на могилах представителей феодальной знати, массово принимавшей ислам в XIII веке. Архитектура интерьера и планировочное решение этих мавзолеев говорили о том, что они были построены вне зависимости от требований исламской религии. Они были приспособлены к культовым церемониям значительно позже. В планировочном решении ряда мавзолеев на территории Азербайджана проявляются элементы, свойственные христианской религии и предшествующим верованиям. Интересно, что крестообразный план сохранен также в архитектуре исламских мавзолеев зеркального средневековья. Например, мавзолей в Барде XIV века, Шарафян XIII века, Ашагы Вейсли XIV века, Хаччи Дербетян XIV века и другие мавзолеи Шакир Ага. В отличие от планировочной композиции христианской церкви с удлиненным восточным крылом, в планировочном решении исламских мавзолеев используется равнокрылый крест (85).

Как и в архитектуре мечетей, в строительстве мемориальных сооружений архитектурные школы также занимают особое место. В формировании этих школ, как от-